

IEKŠĒJĀ AUDITA VEIKŠANAS METODES

METHODS OF INTERNAL AUDITING SUMMARY

Internal audit is considered an important service for all levels of management, as the auditor's recommendations and institution management decisions may be crucial for institutions in order to continue functioning.

International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing clarify that the chief audit executive must effectively manage the internal audit activity to ensure that it adds value to the organization; the chief audit executive must establish risk-based plans to determine the priorities of the internal audit activity, consistent with the organization's goals; the chief audit executive must establish policies and procedures to guide the internal audit activity, the form and content of policies and procedures are dependent upon the size and structure of the internal audit activity and the complexity of its work.

The purpose of this article is to find out methods of internal auditing.

The article consists of two chapters. The methods of internal auditing in Latvia state administration sector are analysed in the first chapter. The second chapter analyzes risk-based internal audit approach.

Basing on the results of the research the author has come to the following conclusions: development of Internal auditing methodology in Latvia state administration is divided into three periods; internal auditing methodology from 1999 to the present time has not changed essentially in Latvia, each methodology has been improved by requirements from European Commission and changes in International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. Risk-based internal audit is started with identification of purposes of institution or project and identification of respective achievable factors, which is used to evaluate implementation. Risk control matrix is adjusted both to organization's values, organization environment (soft controls) and documentation (hard controls). The internal audit activity must evaluate risk exposures relating to the organization's governance, operations, and information systems regarding the reliability and integrity of financial and operational information; effectiveness and efficiency of operations and programs; safeguarding of assets; and compliance with laws, regulations, policies, procedures, and contracts.

Key words: internal audit, methods, methodology, risk assessment

Atslēgas vārdi: iekšējais audits, metodes, metodika, risku novērtējums

ANOTĀCIJA

Latvijas valsts pārvaldē iekšējā audita funkcijas ieviešana uzsākta 1999. gadā, pašreiz tā darbojas visās ministrijās, 15 padotības iestādēs (no 192 iestādēm), Valsts kancelejā, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā un Sabiedrības integrācijas fondā, vienā drošības iestādē (no 3 iestādēm), 4 atvasinātās publiskās personas ir ar iekšējā audita funkciju. Laika gaitā iekšējā audita metodika un pieejas valsts pārvaldē ir mainījušās. 2009. gadā tika uzsākta iekšējā audita centralizācija līdz ministriju līmenim, tāpēc likvidēti vairāki desmiti struktūrvienību visā valsts pārvaldē. Latvijas valsts pārvaldes iekšējā audita veikšanas metodika tiek balstīta uz secīgu audita posmu izpildi iekšējā audita procesā atbilstoši Ministru kabineta noteikumos par iekšējā audita veikšanas kārtību noteiktajam: iekšējā audita plānošana; pārbaudes un rezultātu novērtējums; iekšējā audita ziņojuma un ieteikumu ieviešanas grafika sagatavošana; iekšējā audita slēgšana; ieteikumu ieviešanas uzraudzība; iekšējā audita lietas slēgšana.

Iekšējā audita attīstība pasaulē sākusies jau 1641. gadā, kad izveidota iekšējo auditoru institūta pētījumu fonda pētījumā konstatētā vecākā iekšējā audita funkcija (Sarens et al., 2010).

Mūsdienu audits analizē pastāvošos procesus un ir vērsts uz iestādes nākotnes darbībām, un audita apjoms ietver iesaistīšanos visos iestādes darbību ciklos.

Iekšējā audita profesionālās prakses starptautisko standartu darba izpildes standarti nosaka, ka iekšējā audita struktūrvienības vadītājam ir efektīvi jāvada iekšējā audita struktūrvienība, lai nodrošinātu to, ka tā palielina organizācijas vērtību, tāpat iekšējā audita vadītājam jāveido uz riskiem balstīti plāni, lai noteiktu iekšējā audita struktūrvienības prioritātes saskaņā ar organizācijas mērķiem, un jāizstrādā politika un procedūras iekšējā audita struktūrvienības vadīšanai, šo procedūru forma un saturs ir atkarīgs no struktūrvienības lieluma un struktūras un tās darba sarežģītības.

Raksta mērķis ir noskaidrot iekšējā audita veikšanas metodes. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, rakstā tiek risināti šādi uzdevumi: 1) iekšējā audita metožu un pieeju analīze Latvijas valsts pārvaldē kopš 1999. gada; 2) uz risku novērtējumu balstīta iekšējā audita metožu analīze.

Rakstā izmantotās pētīšanas metodes: monogrāfiskā metode un dokumentu analīzes metode.

Pētījuma rezultātā autore secina, ka iekšējā audita metodikas attīstība Latvijas valsts pārvaldē atbilstoši likumdošanas aktiem ir iedalāma trīs posmos, ka iekšējā audita metodes Latvijas valsts pārvaldē laika periodā no 1999. gada līdz šim brīdim nav krasi mainījušās, katra nākamā ir uzlabota atbilstoši Eiropas Komisijas prasībām un Starptautisko iekšējo auditoru profesionālās prakses standartu izmaiņām. Uz risku balstīts iekšējais audits tiek uzsākts ar iestādes vai projekta mērķu identificēšanu un atbilstošo sasniedzamo rādītāju identificēšanu, kas tiek izmantoti, lai novērtētu izpildi. Uzmanība tiek vērsta uz iestādes darbības riskiem, kas varētu apdraudēt spēju sasniegt definētos mērķus, un kontrolēm, kurām jāeksistē, lai palielinātu iespēju, ka definētie mērķi var tikt sasniegti. Riska kontroles matrica tiek piemērota gan organizācijas vērtības, organizatoriskās vides (soft) kontrolēm, gan politikas, procedūru dokumentu (hard) kontrolēm. Tās palīdz nodrošināt, ka visi būtiskākie riski ir identificēti, kā arī palīdz uzlabot audita darba produktivitāti, fokusējoties tikai uz svarīgākajām jomām, par kurām vadība ir izteikusi savas bažas. Iekšējā audita struktūrvienībai jāizvērtē ar iestādes pārvaldību, darbībām un informācijas sistēmām saistītais risks attiecībā uz: finanšu un operatīvās informācijas ticamība un konsekvence; darbību un programmu efektivitāti un lietderību; aktīvu aizsardzību un atbilstību normatīvajiem aktiem, politikām, procedūrām un līgumiem.

Ievads

Mūsdienu audits analizē pastāvošos procesus un ir vērsts uz iestādes nākotnes darbībām, audita apjoms ietver iesaistīšanos visos iestādes darbību ciklos.

Iekšējā audita profesionālās prakses starptautisko standartu (Standarti, 2010) darba izpildes standarti nosaka, ka iekšējā audita struktūrvienības vadītājam ir efektīvi jāvada iekšējā audita struktūrvienība, lai nodrošinātu to, ka tā palielina organizācijas vērtību, tāpat iekšējā audita vadītājam jāveido uz riskiem balstīti plāni, lai noteiktu iekšējā audita struktūrvienības prioritātes saskaņā ar organizācijas mērķiem, un jāizstrādā politika un procedūras iekšējā audita struktūrvienības vadīšanai, šo procedūru forma un saturs ir atkarīgs no struktūrvienības lieluma un struktūras, un tās darba sarežģītības.

Raksta mērķis ir noskaidrot iekšējā audita veikšanas metodes. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, rakstā tiek risināti šādi uzdevumi:

- 1) iekšējā audita metožu un pieeju analīze Latvijas valsts pārvaldē kopš 1999. gada;
- 2) uz risku novērtējumu balstīta iekšējā audita metožu analīze.

Rakstā izmantotās pētīšanas metodes: monogrāfiskā, grafiskā, risku novērtēšanas metode.

Iekšējā audita metodes Latvijas valsts pārvaldē

Iekšējā audita attīstība pasaulē sākusies jau 1641. gadā, kad izveidota iekšējo auditoru institūta pētījumu fonda pētījumā konstatētā vecākā iekšējā audita funkcija (Sarens et al., 2010).

Mūsdienu audits analizē pastāvošos procesus un ir vērsti uz iestādes nākotnes darbībām, audita apjoms ietver iesaistīšanos visos iestādes darbību ciklos.

Latvijas valsts pārvaldē iekšējā audita funkcijas ieviešana uzsākta 1999. gadā, pašreiz tā darbojas visās ministrijās, 15 padotības iestādēs (no 192 iestādēm), Valsts kancelejā, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā un Sabiedrības integrācijas fondā, vienā drošības iestādē (no 3 iestādēm), 4 atvasinātās publiskās personas ir ar iekšējā audita funkciju. Laika gaitā iekšējā audita metodika un pieejas valsts pārvaldē ir mainījušās. 2009. gadā tika uzsākta iekšējā audita centralizācija līdz ministriju līmenim, tāpēc likvidēti vairāki desmiti struktūrvienību visā valsts pārvaldē.

Laika periodā no 1999. gada līdz 2010. gadam iekšējā audita veikšanas metodes ir mainījušās līdz ar likumdošanas maiņu. Likumdošanas prasības minētajā periodā apkopotas tālāk dotajā tabulā.

1. tabula

Likumdošanas akti iekšējā audita veikšanas metodikas jomā no 1999. gada līdz 2010. gadam

Datums	Likumdošanas akta veids un nosaukums	Likumdošanas akta darbības laiks	Periods
05.10.1999.	MK noteikumi Nr. 342 „Noteikumi par iekšējo auditu”	09.10.1999.–05.06.2003.	Iekšējā audita ieviešana Latvijas valsts pārvaldē
05.10.1999.	MK noteikumi Nr.346 „Iekšējā audita padomes nolikums”	09.10.1999.–05.06.2003.	
31.10.2002.	Iekšējā audita likums	04.12.2002.–16.03.2010.	Pārejas periods- statusu maiņa-ES prasību iekļaušana iekšējā audita likumdošanā
10.06.2003.	MK noteikumi Nr.306 „Kārtība, kādā iestādē tiek veikts iekšējais audits”	21.06.2003.–01.10.2010.	
10.06.2003.	MK noteikumi Nr.305 „Iekšējā audita padomes nolikums”	21.06.2003.–05.08.2006	
10.06.2003.	MK noteikumi Nr.307 „Iekšējo auditoru sertifikācijas kārtība”	21.06.2003.–01.10.2010	
19.08.2003.	MK noteikumi Nr.466 „Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmas izveidošanas pamatprasībām”	23.08.2003.–01.10.2010.	
16.01.2007.	MK noteikumi Nr.55 „Iekšējā audita struktūrvienību darba salīdzinošo pārbauzu veikšanas kārtība”	19.01.2007–18.08.2010.	
24.04.2007.	MK instrukcija Nr.8 „Iekšējā audita metodika”	27.04.2007–01.10.2010.	
21.04.2008.	MK instrukcija Nr.4 „Eiropas Savienības pilnīgi vai daļēji finansēto programmu un projektu iekšējā audita metodika”	24.04.2008.–01.10.2010.	
11.02.2010.	Iekšējā audita likums	No 16.03.2010.	

10.08.2010.	MK noteikumi Nr.760 „Iekšējā audita struktūrvienību darba salīdzinošo pārbaūžu veikšanas kārtība”	No 19.08.2010.	aspektu definēšana Latvijas likumdošanā atbilstoši starptautiskajiem iekšējā audita profesionālās prakses standartiem
28.09.2010.	MK noteikumi Nr.918 „Iekšējā audita veikšanas kārtība”	No 07.10.2010.	
14.12.2010.	MK noteikumi Nr.1128 „Iekšējo auditoru sertifikācijas kārtība”	No 29.12.2010.	

(Autores veidota konstrukcija)

Iekšējā audita metodikas attīstība Latvijas valsts pārvaldē atbilstoši likumdošanas aktiem ir iedalāma trīs posmos (skat. 1.tabulu):

- 1) iekšējā audita ieviešana Latvijas valsts pārvaldē (1999.-2002.);
- 2) pārejas periods – statusu maiņa – Eiropas Komisijas prasību iekļaušana iekšējā audita likumdošanā (2003.-11.02.2010.);
- 3) iekšējā audita aspektu definēšana Latvijas likumdošanā atbilstoši starptautiskajiem iekšējā audita profesionālās prakses standartiem (no 16.03.2010.)

Pirmais Latvijā pieņemtais likumdošanas akts – 05.10.1999. MK noteikumi Nr. 342 „Noteikumi par iekšējo auditu attiecībā uz iekšējā audita metodiku” – noteica, ka iekšējais audits tiek veikts, lai sniegtu vērtējumu par:

- iekšējās kontroles sistēmas efektivitāti un atbilstību iestādes izvirzīto mērķu sasniegšanai;
- iesniegtās finansu, uzskaites un citas informācijas ticamību un pilnību;
- iestādes struktūrvienību darbības atbilstību normatīvajiem aktiem, iestādes izstrādātajai stratēģijai, politikai, apstiprinātajiem rīcības plāniem, noteiktajām funkcijām un personālpolitikai;
- efektīvu un ekonomisku resursu izmantošanu, drošu kontroli un aizsardzību pret zaudējumiem, organizējot darbu atbilstoši iekšējā audita standartiem.

Finanšu ministrija bija atbildīga par metodisko materiālu, ieteikumu par iekšējo auditu un iekšējā audita rokasgrāmatas izstrādi un Iekšējā audita padomei bija jāizskata un jāsniedz viedoklis par grozījumiem standartos un iekšējā audita rokasgrāmatā.

Finanšu ministrijas izstrādātie metodiskie ieteikumi no 2000. gada līdz 2007. gadam, kad Iekšējā audita rokasgrāmatā, kas regulāri tika papildināta, bija ieteikumi ministriju un valsts pārvaldes iestāžu iekšējā audita struktūrvienībām, kas savu iekšējā audita metodiku (iekšējā audita struktūrvienības darba organizācijas, plānu izstrādes, audita veikšanas dokumentēšanas, audita darba dokumentu sagatavošanas un audita lietas kārtošanas, kā arī pārskatu sagatavošanas pamatnostādnes) veidoja, balstoties uz šo dokumentu.

No 27.04.2007. līdz 01.10.2010. spēkā bija MK instrukcija Nr.8 „Iekšējā audita metodika”, kas ietvēra „uzlabotus”, taču ne tik detalizētus iepriekšējos Finanšu ministrijas ieteikumus, savukārt 07.10.2010. spēkā stājās jauni MK noteikumi Nr.918 „Iekšējā audita veikšanas kārtība”, kas nosaka iekšējā audita pamatjautājumus atbilstoši jaunajam Iekšējā audita likumam.

Lai analizētu iekšējā audita veikšanas metodes kopš 1999. gada, autore izveidoja 2. tabulu.

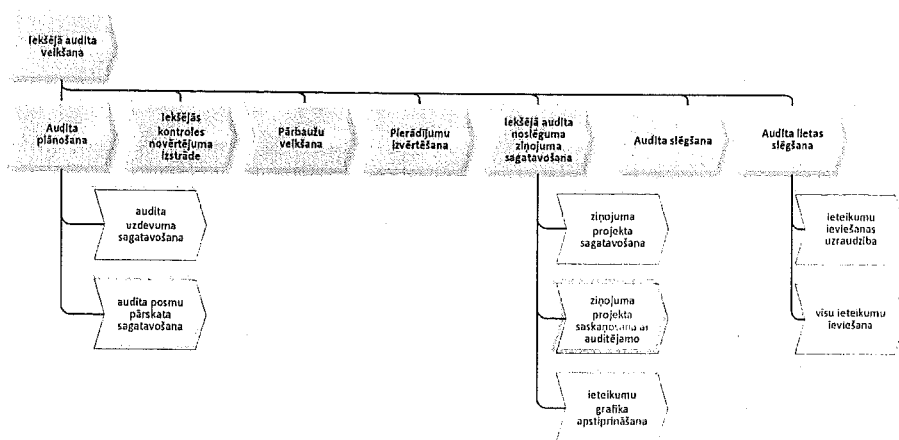
Iekšējā audita metodikas saturs atbilstoši likumdošanai (1999.–2012.)

Sadaļas	Finanšu ministrijas izstrādātie metodiskie ieteikumi Iekšējā audita rokasgrāmata	MK instrukcija Nr.8 „Iekšējā audita metodika”	MK noteikumi Nr.918 „Iekšējā audita veikšanas kārtība”
Vispārīgie jautājumi	X	X	X
Iekšējā audita (IA) struktūrvienība	X	X	
IA sistēma			X
IA struktūrvienības audita darba apjoms/ audita vide	X	X	X
IA struktūrvienības plānu izstrāde			X
IA struktūrvienības stratēģiskais audita plāns	X	X	
Riska novērtējums/ IA vidē iekļauto sistēmu riska novērtējums	X	X	X
Iekšējo auditu stratēģija	X	X	X
Nepieciešamo un esošo resursu saskaņošana	X	X	X
IA struktūrvienības gada audita plāns	X	X	X
IA struktūrvienības ilgtermiņa attīstības plāns	X		
IA struktūrvienības auditoru mācību plāns	X	X	
IA plānu apstiprināšana un iesniegšana FM un VK			X
Audita posmi	X	X	X
Audita lieta	X	X	
Audita lietas struktūra	X		
Audita plānošana	X	X	X
Audita darba programma (iekšējās kontroles sistēmas novērtējums)	X	X	
Pārbaudes	X	X	X
Pierādījumu izvērtēšana	X	X	X
Audita noslēguma ziņojums/ ziņojums un ieteikumu ieviešanas grafiks	X	X	X
Audita slēgšana	X	X	X
Audita izpildes un darba kvalitātes uzraudzība	X	X	X
Audita lietas slēgšana		X	X
Konsultāciju sniegšanas kārtība		X	
IA struktūrvienības iekšējais novērtējums	X		
Audita ieteikumu ieviešanas uzraudzība	X	X	X
Vispārējie drošības pasākumi	X	X	

Padotībā esošo iestāžu IA struktūrvienību metodiskā vadība	X	X	
Pārskats par IA struktūrvienības darbību	X	X	X
Pielikumi – darba dokumenti, pārskata forma	13 pielikumi	15 pielikumi	8 pielikumi

(Autores veidota konstrukcija pēc likumdošanas aktiem.)

Kvalitatīvi veikta audita pamats ir secīgu iekšējā audita veikšanas posmu izpilde, kas attēlota tālāk 1. attēlā, kurš veidots, balstoties uz sākotnējo (Finanšu ministrijas ieteikumu – Iekšējā audita rokasgrāmatas) iekšējā audita metodiku, kas, pēc autores domām, ir vispilnīgākā, detalizēti aprakstot katru audita veikšanas posmu.

1. attēls. Iekšējā audita veikšanas posmi

Avots: Autores veidota konstrukcija, balstoties uz likumdošanas aktiem.

Iekšējā audita posmu atbilstoši 28.09.2010. MK noteikumu „Iekšējā audita veikšanas kārtība” ir salīdzinoši mazāk, taču tie ietver visus posmus, kas attēloti 1. attēla shēmā:

- iekšējā audita plānošana;
- pārbaudes un rezultātu novērtējums;
- iekšējā audita ziņojuma un ieteikumu ieviešanas grafika saskaņošana;
- iekšējā audita slēgšana;
- ieteikumu ieviešana un uzraudzība;
- iekšējā audita lietas slēgšana.

Kopumā jāsecina, ka iekšējā audita metodika šajā laika periodā nav krasi mainījusies, katra nākamā metode ir uzlabota atbilstoši Eiropas Komisijas prasībām un Starptautisko iekšējo auditoru profesionālās prakses standartu izmaiņām. Atsevišķas metodikas sadaļas ir apvienotas, saīsinātas; izslēgts ilgtermiņa attīstības plāns un auditoru mācību plāns, kas apvienoti ar stratēģisko iekšējā audita plānu, tāpat pēdējā metodikā nav konsultāciju sniegšanas kārtība un struktūrvienības iekšējais novērtējums, audita darba

programma (iekšējās kontroles sistēmas novērtējums), vispārējie drošības pasākumi un padotībā esošo iestāžu iekšējā audita struktūrvienību metodiskā vadība.

Uz risku novērtējumu balstīta iekšējā audita metode

Lai precīzi identificētu audita subjektu, jau sagatavojot audita gada plānu, ir jāvērtē, kas tiks izvēlēts: auditēt organizācijas struktūrvienību, atbalsta funkciju vai kādu specifisku gada laikā uzsāktu vai iesviesto projektu.

Visbiežāk auditam tiek izvēlēts subjekts, kas pamatots ar riska novērtējumu, ko paredz starptautiskie iekšējā audita profesionālās prakses standarti, nosakot, ka iekšējā audita gada plāns jā sastāda, pamatojoties uz risku novērtējumu, plānā nosakot audita prioritātes.

Lai aizpildītu 3. tabulā attēloto risku vērtēšanas tabulu, izmantojot risku analīzi, jāiekļauj sekojošas darbības:

- 1) norādīt auditējamo (projekts, sistēma);
- 2) izvēlēties noteikšanas faktoros (finansiāli būtisks, zināmas problēmas, iespējamā pakalpojuma uzlabošana, vadības interese utt.);
- 3) noteikt faktora svarīgumu procentos (visi faktori kopā veido 100%);
- 4) noteikt faktoru novērtēšanas skalu (skaitliska – no 1 līdz 5 vai aprakstoša – zems, vidējs, augsts);
- 5) aprēķināt datus;
- 6) novērtēt auditējamos un aprēķināt galīgo rezultātu;
- 7) noteikt audita prioritātes, pamatojoties uz iegūtajiem risku vērtēšanas rezultātiem.

3.tabula

Risku vērtēšanas tabula

Auditējamais	1. faktors – budžetā paredzētie finanšu līdzekļi		2. faktors – iespējamie zaudējumi		3. faktors – vadības interese		4. faktors – kvalitātes uzlabošana		Kopā
	Svars 40%		Svars 10%		Svars 20%		Svars 30%		
	RPN*	RN**	RPN*	RN**	RPN*	RN**	RPN*	RN**	
A	5	0,2	1	0,1	4	0,8	5	1,5	2,6
B	2	0,8	2	0,2	4	0,8	5	1,5	3,3
C	3	1,2	3	0,3	3	0,6	2	0,6	2,7

(Autores veidota konstrukcij, balstoties uz PricewaterhouseCoopers pieeju.)

RPN* – riska pakāpes novērtējums skalā 1–5, kur 5 – visaugstākais risks.

RN** – riska novērtējums – aprēķina RPN* faktora svara %

Uz risku balstīts audits tiek uzsākts ar iestādes vai projekta **mērķu identificēšanu** un atbilstošu sasniedzamo rādītāju identificēšanu, kas tiek izmantoti, lai novērtētu izpildi.

Uzmanība tiek vērsta uz iestādes **darbības riskiem**, kas varētu apdraudēt spēju sasniegt definētos mērķus, un **kontrolēm**, kurām jāeksistē, lai palielinātu iespēju, ka definētie mērķi var tikt sasniegti. Iekšējā audita sniegtie ieteikumi vērsta uz kontroles mehānisma uzlabošanu, lai samazinātu riska iestāšanās varbūtību.

Mērķiem ir jābūt:

- skaidri noteiktiem un zināmiem visā iestādē;
  - precīzāk izteiktiem apakšmērķos, kas noteikti dažādām funkcijām;
  - relatīvi konstantiem no gada uz gadu, mainot mērķus pielietām izmaiņām.
- Ir svarīgi identificēt gan iestādes iekšējos, gan ārējos riskus.

Uz risku balstīta iekšējā audita posmi:

Plānošana:

- vadības noteikto mērķu identificēšana;
- izpratnes iegūšana par funkciju/projektu;
- specifisku mērķu noteikšana attiecībā uz detalizētu analīzi (kritiskās jomas);
- vienošanās ar vadību par audita sfēru, audita veikšanas periodu;
- audita risku identificēšana attiecībā uz auditējamiem (jomām), procesā iesaistot vadību;
- riska/kontroles matricas izstrādāšana katram auditējamam (jomai);
- eksistējošo kontroļu identificēšana;
- kontroles efektivitātes novērtējuma izvēle;
- audita darba programmas izstrādāšana, balstoties uz riska/kontroles matricu.

Novērtēšana:

- kontroļu testēšanas veikšana ar mērķi noteikt, vai kontroles ir efektīvas, vai tās faktiski eksistē un darbojas;
- testu veikšana, lai gūtu pārliecību, vai funkcijas/projekta mērķi var tikt sasniegti pie esošajām kontrolēm.

Rezultātu sniegšana:

- izstrādāts iekšējā audita ziņojums;
- par konstatējumiem un ieteikumiem ieteicams ziņot audita ietvaros nevis audita noslēgumā.

Uzraudzība: attiecībā uz ieteikumu ieviešanu.

Riska kontroles matrica tiek piemērota gan organizācijas vērtības, organizatoriskās vides (soft) kontrolēm, gan politikas, procedūru dokumentu (hard) kontrolēm. Tās palīdz nodrošināt, ka visi būtiskākie riski ir identificēti, kā arī palīdz uzlabot audita darba produktivitāti, fokusējoties tikai uz svarīgākajām jomām, par kurām vadība ir izteikusi savas bažas. 4.tabulā attēlota riska/kontroles matrica.

4. tabula

Riska/kontroles matrica un skaidrojumi

Mērķis	Risks	Iestāšanās varbūtība	Ietekme	Faktiskās kontroles	Kontroles piemēroības novērtējums	Kontroles efektivitātes testi
Attiecībā uz ko tiks veikta detalizēta novērtēšana	Kas var mazināt spēju sasniegt definētos mērķus (iekšēji un ārēji faktori).	Riska līmeņa novērtējums, apsverot riska iestāšanās varbūtību un ietekmi, kāda varētu tikt radīta, ja risks iestātos. Novērtējuma skala – zems, vidējs vai augsts.		Faktiski eksistējošās kontroles, kas iestādē darbojas. Intervijas, novērtē to, kas faktiski	Novērtē, vai teorētiski paredzētās kontroles samazinātu risku līdz pieņemamam līmenim.	Testi, lai novērtētu eksistējošo būtisko kontroļu efektivitāti – vai kontrole ir ieviesta un

	Sākotnējie riski		tiek veikts		darbojas.

(Autores veidota konstrukcija, balstoties uz PricewaterhouseCoopers pieeju.)

Lai varētu efektīvi vērtēt pastāvošos vai iespējamos riskus, funkcija vai darījums ir jāanalizē no sākuma līdz brīdim, kad to var uzskatīt par pabeigtu, uzdodot šādus jautājumus:

- Kādas kļūdas ir iespējamās?
- Kas var notikt?
- Kādas nepilnības ir iespējamās?

Starptautiskie iekšējā audita profesionālās prakses standarti nosaka, ka iekšējā audita struktūrvienībai ir jāvērtē efektīvitate un jāsekmē riska vadības procesu uzlabošana.

Riska vadības process ir efektīvs tad, ja iekšējais auditors konstatē, ka:

- organizācijas mērķi atbilst organizācijas misijai un veicina tās īstenošanu;
- ir identificēti un novērtēti būtiski riska veidi;
- ir izraudzīti piemēroti riska novēršanas pasākumi, kas atbilst organizācijas riska apetītei, un
  - visā organizācijā ir nodrošināts tas, ka laikus tiek iegūta un izplatīta būtiska informācija par risku, tādējādi dodot iespēju darbiniekiem, vadībai veikt savus pienākumus.

Iekšējā audita struktūrvienība var apkopot šo informāciju, lai izmantotu dažādos darba uzdevumos. Aplūkojot darba uzdevumu rezultātus kopumā, tiek nodrošināta izpratne par iestādes riska vadību un tās efektivitāti. Riska valdības procesu uzraudzībā izmanto pastāvīgās pārskatīšanas pasākumus, atsevišķus novērtējumus vai abus kopā.

Iekšējā audita struktūrvienībai jāizvērtē ar iestādes pārvaldību, darbībām un informācijas sistēmām saistītais risks attiecībā uz:

- finanšu un operatīvās informācijas ticamību un konsekveni;
- darbību un programmu efektivitāti un lietderību;
- aktīvu aizsardzību un
- atbilstību normatīvajiem aktiem, politikām, procedūrām un līgumiem.

Iekšējā audita struktūrvienībai ir jānovērtē krāpšanas iespējamība un tas, kā iestāde ierobežo krāpšanas risku. Veicot konsultatīvos darba uzdevumus, iekšējiem auditoriem risks ir jāizvērtē atbilstīgi darba uzdevumu mērķiem un jābūt piesardzīgiem attiecībā uz citiem nozīmīgiem riska veidiem.

Novērtējot iestādes riska vadības procesus, iekšējiem auditoriem ir jāizmanto konsultēšanas darba uzdevumos iegūtās zināšanas par risku. Palīdzot vadībai izveidot vai uzlabot riska vadības procesus, iekšējiem auditoriem ir jāatturas no jebkādu vadības pienākumu uzņemšanās un risku faktiskās vadības.

Secinājumi

1. Iekšējā audita metodikas attīstība Latvijas valsts pārvaldē atbilstoši likumdošanas aktiem ir iedalāma trīs posmos: Iekšējā audita ieviešana Latvijas valsts pārvaldē (1999.–

2002.); pārejas periods – statusu maiņa – Eiropas Komisijas prasību iekļaušana iekšējā audita likumdošanā (2003.–11.02.2010.) un iekšējā audita aspektu definēšana Latvijas likumdošanā atbilstoši Starptautiskajiem iekšējā audita profesionālās prakses standartiem (no 16.03.2010.).

2. Iekšējā audita metodes Latvijas valsts pārvaldē laika periodā no 1999. gada līdz šim brīdim nav krasi mainījušās, katra nākamā ir uzlabota atbilstoši Eiropas Komisijas prasībām un Starptautisko iekšējo auditoru profesionālās prakses standartu izmaiņām.

3. Uz risku balstīts iekšējais audits tiek uzsākts ar iestādes vai projekta mērķu identificēšanu un atbilstošo sasniedzamo rādītāju identificēšanu, kas tiek izmantoti, lai novērtētu izpildi. Uzmanība tiek vērsta uz iestādes darbības riskiem, kas varētu apdraudēt spēju sasniegt definētos mērķus, un kontrolēm, kurām jāeksistē, lai palielinātu iespēju, ka definētie mērķi var tikt sasniegti.

4. Riska kontroles matrica tiek piemērota gan organizācijas vērtības, organizatoriskās vides (soft) kontrolēm, gan politikas, procedūru dokumentu (hard) kontrolēm. Tās palīdz nodrošināt, ka visi būtiskākie riski ir identificēti, kā arī palīdz uzlabot audita darba produktivitāti, fokusējoties tikai uz svarīgākajām jomām, par kurām vadība ir izteikusi savas bažas.

5. Iekšējā audita struktūrvienībai jāizvērtē ar iestādes pārvaldību, darbībām un informācijas sistēmām saistītais risks attiecībā uz finanšu un operatīvās informācijas ticamību un konsekvensi; darbību un programmu efektivitāti un lietderību; aktīvu aizsardzību un atbilstību normatīvajiem aktiem, politikām, procedūrām un līgumiem.

Avoti un literatūra

1. *Eiropas Savienības pilnīgi vai daļēji finansēto programmu un projektu iekšējā audita metodika* (2008) MK instrukcija Nr.4, spēkā no 24.04.2008.; zaudējis spēku 01.10.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=174335&from=off> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
2. *Iekšējā audita likums* (2002), LR likums spēkā no 04.12.2002.; zaudējis spēku 16.03.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68523> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
3. *Iekšējā audita likums* (2010), LR likums spēkā no 16.03.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205906&from=off> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
4. *Iekšējā audita metodika* (2007), MK instrukcija Nr.8, spēkā no 27.04.2007.; zaudējis spēku 01.10.2010. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=156401> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
5. *Iekšējā audita padomes nolikums* (1999). MKnoteikumi Nr.346 spēkā ar 09.10.1999.; zaudējis spēku 05.06.2003. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=16234&from=off> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
6. *Iekšējā audita padomes nolikums* (2003). MKnoteikumi Nr.305 spēkā ar 21.06.2003.; zaudējis spēku 05.08.2006. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76478&from=off> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
7. *Iekšējā audita padomes nolikums* (2006). MKnoteikumi Nr.625 spēkā ar 05.08.2006.; zaudējis spēku 24.11.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76478&from=off> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
8. *Iekšējā audita padomes nolikums* (2010). MK noteikumi Nr. Nr.1047, spēkā no 24.11.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=221562> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
9. *Iekšējā audita profesionālās prakses starptautiskie standarti* (2008, 2010), Iekšējo auditoru institūts. Pieejams: http://iai.lv/files/Publiciska%20sadala/Standarti/2011/lv_standarti_2011.pdf [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
10. *Iekšējā audita veikšanas kārtība* (2010) MK noteikumi Nr.918, stājas spēkā 07.10.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=219073&from=off> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
11. *Iekšējo auditoru sertifikācijas kārtība* (2003) MK noteikumi Nr. spēkā no 21.06.2003.; zaudējis spēku

- 01.10.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76498> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
12. *Izpildes novērtējuma auditi.* (2007) LR Finanšu ministrija un PricewaterhouseCoopers.
13. *Kārtība, kādā iestādē tiek veikts iekšējais audits* (2003), MK noteikumi Nr.306, spēkā no 21.06.2003., zaudējis spēku 01.10.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76500> [pēdējo reizi sk. 14.05.2012.].
14. *Noteikumi par iekšējo auditu.* (1999), MK noteikumi nr.342, spēkā no 09.10.1999, zaudējis spēku 05.06.2003. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=16230> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
15. *Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmas izveidošanas pamatprasībām* (2003). MK noteikumi Nr.466 spēkā no 23.08.2003.; zaudējis spēku 01.10.2010. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=78263&from=off> [pēdējo reizi sk. 15.05.2012.].
16. **Sarens, G. et al.** (2011). Are Internal Auditing Practices Related to the Age of the Internal Audit Function? *Managerial Auditing Journal*, vol.26, No.1, pp. 51–64.